В кімнаті рівно й ясно горить велика, чиста лямпа, і за столом, повернувшись спиною до Васі, Паша розмотує зубами клубок ниток.

Ще рано – тільки восьма година вечора.

Вася лежить на ліжкові, заклавши руки за голову, і тупо дивиться в той проміжок стіни, що між стелею й дверима.

Ліворуч – вішалка з акуратно навішаною одежею, праворуч – плакат. Чисто, світло, тихо, і… нестерпуча нудьга.

За чорним вікном полосує дощ.

Дощі йдуть тиждень без перерви.

Щодня сірі, мокрі хмари низько пливуть над землею, набухають аж до вікон, голий вітер гонить їх на хмуру північ. Вітер рве змиршавілі, присохлі вже бур’яни й без краю полоще дощами. Безпомічні кущі й дерева тремтять перед ним здрібнілим, переляканим листям і, хитаючись, постійно струшують з себе дощові води.

Тиждень, як мокрий і непривітний панує хаос, ллють потоки з труби, тарабанять по шибках косі краплі дощів… Страшенно мокро, все тече, навіть у галошах не пройдеш, і кудись вийти майже неможливо.

…Тиждень, як цілковита нуда опанувала Васю.

В кооперативі, де він служить прикажчиком, торгівлі в ці дні майже нема. Крамниця зачиняється рано, і в три години Вася приходить додому весь блискучий у своїй намоченій шкіряній тужурці.

По обіді, дома робити абсолютно нічого. По обіді він, за звичкою, лягає на ліжко й засинає під "Известиями" на 2–3 години. Потім, прокинувшись з червоними рубцями на обличчі й припухлими очима, ляпає галошами по кімнаті, дивиться в вікно на безконечну нуду, що січе, рве, полосує на дворі. Спиняючись перед дзеркалом, він подовгу видавлює угрі й прищі на носі, позіхає широко, страшно, аж щелепи лущать.

В голові якийсь сірий прес, і щось гнітить, мов обухом потилицю…

Паша подає й прибирає обід швидко та акуратно.

Впоравши мужа, вона знов сідає за свої шитва.

Іноді цокотить машиною, а то шиє кольоровими нитками, і обзивається до Васі тільки, коли треба чимсь їй допомогти.

А то – мовчить. Вася відчуває в цій мовчанці й діловій скупченості щось нарочите, надумане, але теж мовчить, бо боїться. Боїться одвертого погляду сірих, вакхічних очей колишньої чекістки й почервонілості на щоках. І він поділяє свою нудьгу з плакатним портретом на стіні, позираючи на нього бездумними, осклілими очима, не знаючи куди себе діти.

Вечір приходить раніш, ніж звичайно. Тоді Вася проворно ставить самовар і п’є чай, теж мовчки й сам, бо Паша п’є після нього; потім знов лягає на ліжко і тупо дивиться на білий проміжок в стіні між стелею й дверима…

За цей тиждень, коли йдуть ненастанні дощі, утворилась майже неможлива атмосфера скучного, кімнатного життя.

Період, що Паша була нездержливо весела і цілими годинами лящала своїм круглим, мов горішки, смішком, ніби хто лоскотав її, і вона

не давала Васі спокою, при чому сірі очи дивилися п’яно й ставали липкі, масні, вакхічні, минув якраз саме напередодні дощів. Прийшли дні погорди, зневаги, мовчазного презирства та владного понукання…

Вася давно вже призвичаївся до цих змін у поводженні своєї дружини. Коли Паша "одгороджувалась" і була неприступна, він, боячись чимсь зірвати мовчанку і викликати на себе шпаркий дощ обвинувачень та закидів, а то й одвертих погроз зразу ж покинути його, тікав зі своєї кімнати; але тепер нікуди було йти. З сусідами Паша перегризлась, нічого й думати було, щоб посидіти в сусідній кімнаті, десь повіятись у місто – не давав дощ. І почуваючи себе невільно, під якимсь невидимим тиском, Вася одлежувався на ліжкові, бистро виконуючи Пашині накази, і мовчки зносив причіпки й гострі шпички критики.

За вікном дощ напирав з більшою силою і, здавалось, кожен його приступ все більш і більш звужував клітку поневолення. Можна пропасти…

Але сьогодні в Васиній голові полізли мислі.

Коли він лежав на ліжкові й дивився тупими очима перед себе, почали одвалюватись сірі уламки того пресу, що гнітив мозок. Вони важкими, неповоротними масами розходились у всі боки, і з-поміж них проривались гарячі, кольорові плями…

Чомусь цей вечір сприяв споминам, потроху розхитуючись, Вася поринав у них, і картини минулого вияснювались з-під мли сірої нудьги…

Раптом густа, важка кров закипіла, мов смола, її гарячий плин нездорово вдарив у голову.

Було це чи не було? "Било ето ілі нєт?" – неймовірно задивився перед себе Вася.

Що було? Образи рвались на уривки, і тільки дзвінка, бісерна, заливчаста мелодія блискучим струменем лилась ненастанно і, пронизуючи, в’язала їх, загострювала пристрасне чуття в грудях, владно щось викликаючи…

Бирюзой разукрашу светлицу,

Золотую поставлю кровать.

І враз, день той – безповоротно-минулий і неможливий, яскравий, як дикий глід на тлі злото-синього осіннього дня, розгорнувся перед збентеженим і зачарованим поглядом Васі і в’ївся в його серце гострими зубами червоного жалю й божевільної пристрасті. Подзьобане обличчя густо зачервоніло, злиняло-блакитні очи заграли переблисками. І хижо роздулись ніздрі.

– … Так, це було…

Коли?

Тоді, як сонце палило степи, але вставало марево над ними, в лихорадковій хапанині згорали страшенно довгі дні, і давила горло вічна спрага… А весільна душа, п’яна й розхристана, червона, спітніла й оскаженіла, ходила наопашки, виставляючись, мов подражнюючи чорні, серйозні кольти…

Вони – матроси, що для степів покинули осиротіле море, та їхній панцирник "Авангард Революції" – творили тоді одно залізне тіло, і воно сталевою гусеницею бистро лазило спаленими степами, несучи смерть і паніку.

В той день "Авангард Революції" затримавсь на хвилинку на торішнім степовім полустанку на невеличкий ремонт. Команда висипала на перон. Братва нашвидку без картузів, у білих матросках з

широчезними червоними бантами, збилася в веселе коло. Вася з "товаришкою", під ніжне подзвонювання мандоліни і приглушений ритм бубона, танцював морський танок.

Потім став танцювати другий. Вася втирав своє зчервоніле "решето" – так звалось його поколупане віспою обличчя, як показавсь димок: на полустанок летів поїзд.

– Брааа!.. – простяглося з панцирника.

– Веселєй, шпана ідьооо!..

Братва оглянулась, і ніжна мандоліна, ніби веселіючи, прискорила темп... Знявся галас, присвисти.

Умлілий танцюра вигинавсь близько землі, кінчаючи нашвидку складний номер...

І зразу ж без передишки:

– Пісню! – крикнули.

– Вась... сюда!

Мандолініст кивнув головою, стукнув стиха бубон, і Вась, опинившися знову в колі, високим і заливчастим тенором почав:

Полюбил всей душой я девицу,

За нее я готов жизнь отдать...

Кароокий Шверцель, ставши проти нього, йому вторив. Шверцель дивився у вічі Васі і, б’ючи злегка долоня об долоню, одзначав такт. Його м’який баритон мусів давати уривчастий, складний фон…

Поїзд прошумів і спинився. Це була кавалерійська частина, що поспішала на фронт, і з тепляків купами нависали кавалеристи, розглядаючи матроську групу на пероні.

Але матроси не звертали на поїзд жодної уваги. Їхній Васька всередині "забирав висоту", і в цей момент "брашка" вважала за недостойне цікавитись чимсь іншим…

Перон заряснів злиняло-зеленими фігурами кавалеристів, що з казанками поспішали за станцію до колодязів, групи їх проходжувались, розминаючи ноги, оточували матросів… Зачервоніли малинові галіфе на високих і статних командирах, і червоні денця кубанок… Брязнули остроги, станція загомоніла криками…

Если в сердце сомненье вкрадется,

Что красавица мне не верна.

Серйозне Васьчине обличчя пружилось, червоніючи, він глянув проти себе —

На прощанье весь мир содрогнется,

Ужаснется и сам сатана.

Він закінчив, лупаючи очима перед себе, ніби ніяк не міг роздивитись, що там таке.

І знов бренькнула мандоліна, чемно задзвонив бубон; на Ваську налягли, щоб танцював.

– А ну вас к чортам…

– Вась, мотрі ж, – крикнули зі сміхом над ухо Васі ті, що тягли його в коло.

Але Вась, одбиваючись, і так уже "мотріл" у всі очи.

Проти нього по діаметрові за спинами матросів стояла біля командира, спершись йому на руку, "кавалеристка". На плечі недбало був кинутий англійський френч, сліпуча біла шия виглядала з одкритої матроски, в блискучих очах танцював промінистий сміх, і губи клалися в обережну усмішку; свіже біло-рожеве обличчя світилось.

І зразу пам’ятає Вася: ніби бистрий, червоний ніж полоснув у груди, і розгорнувся там блискучий жар. Він почув, як десь далеко, глибоко, щось солодко вщипнуло його, легко, але страшно сильно, здвигнуло і підкинуло десь.

Братва з геготом розступилась, Ваську жбурнули всередину; як очмарілий тигр він повів бурхливий танок.

…По-о морям, морям, морям, морям.

Ех! Нынче здесь, а завтра там…

Попереду танцював бубон, матроси рушили шумливою юрбою: панцирник давав різкі, сигнальні свистки.

Васька, ставши на платформі, гостро мучився, напружені очи пильнували перону. Позад нього налягла братва, братва визирала з вікон, майоріли руки, кричали.

А "кавалеристка", проходжуючись на пероні і слухаючи командира, ввесь час поглядала на панцирника і соромливо посміхалась.

Враз родився план.

З криком матроси, один за одним шугнули з вагона.

– А-а-а! До-о-о!

В руках зачорніли кольти. Матроси несамовитою чередою подались на той бік станції, залящали постріли. Слідом повалила кавалерія.

– Що-о?

Але матроси, стріляючи вгору, мчали назад, один за одним, на ходу вскакуючи в вагон. Панцирник поволі рушав.

Хтось посилав останні постріли поверх станції… махав на прощання кольтом з площадки, а в вагоні колисався нездержливий, прибойний гамір.

– Фахт той, що "кавалеристка" була тут: одбили і везуть з собою.

– Ге-о-о!..

…А командир у малиновім галіфе похопився, як доносив той останній, що вскочив у поїзд, пізно: дурак стріляв з нагана в утікаючий панцирник!.. Панцирник, покурюючи ріденьким димком, розгонисто врізався в сонячно-степовий простір – ішов на велику вузлову станцію,

шалено танцювало круглий танок поле за вікнами і мигтіли копи, в вагоні ні чорта було розібрати за прибойним галасом… Вагон шарпало, сіпало, коливало на боки; братва качалась на ногах як п’яна. А всередині стояла "кавалеристка": френч загубивсь на полустанку, в самій-но матросці – тільки крив’яна зірка на грудях. Злегка зчервоніла, змішавшись, соромливо й з цікавістю оглядалась навколо. Позирала на кожну спітнілу, що налазила, морду. Усміхаючись, мовчала і одмахувалась…

– … Конфетка золотая! – летів угорі ззаду красивий комплімент.

– … Океанський корал…

– … А як ваше ім’я? – граючи ролю "перєводчика", серйозно приступав до неї, чорний, як сажа, Кирило…

Васька скочив на лаву і, надуживаючи запасними силами легенів, попер:

– Нє орі-і-і!.. Распро… Ша-а!

І стало тихо.

– Товариші! – почав було, б’ючи себе в груди, Васька серед непевної тиші, але "кавалеристка" легким скоком стала з ним поруч, і він, посунувшись, замовк. Дививсь на неї.

"Кавалеристка", мотнувши підстриженою головою, ще раз усміхнулась до всіх і заговорила. Вона поводила перед себе рукою, ніби дитина. Так і говорила.

– Товариші! Ви даремно старались. Це вийшла помилка. Я не така!.. Розумієте? Я – агітаторка кавалерійської частини, що йде на фронт, і повинна бути там. Гадаю, що на дальшій станції ви мене пустите… От і

все. Ви не маєте права та й не можете і не будете мене держати: не нужно й нецікаво. Я рада вашому геройському товариству і дякую за виявлену до мене увагу, але не можу… Бачте, ви помилились.

Вона замовкла.

– Ні, колего, ми не ошіблісь. – Це виступив з "реччю" брюнет Кирило з одним скляним оком, він повів набік рукою. – Вас нам і треба. У нас нєт агітатора. Ви будете просвіщать. У нас веселєй, кавалерія – чепуха, морській народ понімає дєло! Ми – авангард революції і защітнікі трьох інтернаціоналів, і хто вас займьот – п’ять смертей. Правда, товаріщі?

Сипнули страшні оплески і божевільні крики:

– Бра-аво!

– Рєж далі…

– Правильно, брюнет…

Здвигонули вагоном.

Братва сказилась… "Кавалеристка" хотіла ще говорити, але їй не давали вимовити слова…

– Дозвольте, баришенька, ілі товаришка, – "різав" Кирило далі, уперши скляне око в поличку, де стояла "кавалеристка". – Ви розберіть діло. От посмотріть хоч на етого, – він ткнув рукою на Васю – у нас його називають решетом за фізіономію, да ви такого нігде больш не найдете. Він хорошо співає… Ви будете говорить, він співать. А то – нєт пари. Не дивіться, що он парень такой, ви только погладьте його за ворсою…

– Ілі… – хтось ззаду пустив "гадость".

"Кавалеристка" густо почервоніла…

– Ето кто? – бистро озирнувсь назад Вася, і обличчя в нього напнулось…

Мент тиші… і враз Вася, махнувши вгору ножиком, з розгону, як дикий бик, скочив з полички і подрався назад.

Зчинивсь ґвалт.

Васю затримали, схопивши під руки, він виривався.

"Кавалеристка", прискочивши, благала, що це дурниці, не варт.

Спинений, Вася тяжко одсапувався…

…Вагон розгойдувався все дужче, ніби йому ставало веселіш і він танцював веселий танок. Залізні стукоти, радіючи, примішувались до вагонного галасу… У степ врізався панцирник залізною гусеницею і ніс смерть і паніку…

…"Кавалеристка", сидячи на лавці, курила папіросу і говорила до брашки:

– Мені це все страшенно подобається… Я теж люблю море: воно виховує буйний дух; і побачити море – це моя мрія. От тільки, що Денікін… Ну, та ми його розіб’ємо. Правда ж? Тоді знов ми десь побачимось. Напевне побачимось. Я б хотіла стрінуть Васю!.. – І вона повела оком в Васин бік і ворухнула тонкою бровою. – Заспівайте, Васю, те, що на станції… Ви співаєте з почуттям…

Звичайно, Вася співав…

Стояв і одбивав долонями такт проти Васі кароокий Шверцель і бринчала мандоліна. Вася тужився у всю і чув, як надувається синя жила в нього на лобі і лізуть, як у барана, очи…

Васю "качали"… І от…

Наближалась станція. "Кавалеристка" скромно сміялась, одержуючи побажання зі всіх боків. З усіх боків налазила братва.

– А на прощання, баришенька… – невдало і не "в цель" підморгнув скляним оком Кирило, – Васю…

Буйним криком братва піддержала резолюцію.

– А чому й ні! – браво махнулась, сміючись, "кавалеристка". І не встиг Вася здвинути кашкета на потилицю, як до його губів хтось міцно притиснув дикий глід: червоний і гостро-колючий.

Панцирник ще не спинивсь зовсім, а од станції до нього бігла з винтовками наперевіс розстрільня чекістів.

"Кавалеристка" струнко зскочила з східця і спинила розстрільню. Оглядаючись, вона посилала рукою останній привіт. Чекісти з цікавістю дивились.

Панцирник недовго стояв на станції й поліз далі. Пускаючи ріденький димок, він розгонисто врізався в степовий простір – мчав на фронт. Залізний стукіт сердито гриз вагонну тишу.

Вася дививсь у вікно балдою, і колючка, що встромилася в його серце, простягалась довга й тонка, мов вечірня тінь.

Але не тільки боліло.

Щось пронизливо-солодко лоскотало на самім дні, і була гостра печаль. На губах дикий глід: червоний і колючий, і переливавсь десь далеко бісерний переливчатий струмінь: "Золотую поставлю кровать".

Вася гаряче потягся й оглянувсь на вікно.

Шпарив дощ.

Груди й голова у Васі прочистились, дзвонила в середині кров, таж сама гостро-колюча радість-пєчаль, що й тоді, після того, як панцирник одійшов з узлової станції, де лишилась "кавалеристка", стреміла й різала серце.

Безумно захотілось натягтись і лопнути струною, і він схопився з ліжка, приступив до Паші і, розставивши руки, як артист, заливчасто пустив:

Если в сердце сомненье вкрадется,

Что красавица мне не верна…

В дружині, в Паші, йому вбачалась частка, іскорка "кавалеристки"… в неясну далину одходив маревний степ…

Паша звела на нього здивоване, незрозуміле обличчя:

– Ты с умом? Чего орешь?

Але Вася не вгамувався.

На прощанье весь мир содрогнется,

Ужаснется и сам сатана.

Червоний, з блискучими очима, з блудною посмішкою, Вася хотів обняти і міцно притиснути до себе Пашу, але вона одгородилась шитвом і кинула брутальну фразу:

– Ну, ну – оставь; не лезь, свиня!

Внутрішній напор круто здав назад, Вася спинивсь і збентежено глянув на Пашу. Потім:

– Ти сумашедша!

І страшенно ображений, мовчки пішов до вікна; опершись спиною, з якимсь жалем дививсь на Пашу.

– Ты сам сумасшедший. Хіба мислімо так орать?

– А тобі що? – озвавсь Вася запитливо-незрозуміло.

– Як – що?

Паша одкинула шитво. Раптом щоки в неї почервоніли, крильця на носі стали білі. Тоді Вася стиха жбурнув:

– Коли не вгодно, можеш на дощ.

Він не докінчив, бо не знав, що говорити далі. В голові все змішалось. "На дощ, то й на дощ".

Паша з силою стрималась і, удаючи з себе спокійно-веселу, взялась за шитво. Розгортаючи вишивку, сказала:

– Ла-адно. Запомни, що ти мені сказав. Я буду пам’ятати. Хорошо!

Вася важко сопів, ледве дочуваючи її слова, і одно було ясно для нього, що він зопалу скочив у яму і вийшло так, що буде щось небажане й дурне.

Стало страшенно огидно – безвихідно й безрадісно і почуття боягузтва заворушилося в нім. Мовчки він одійшов од вікна і почав взуватись.

Паша теж мовчала, не звертаючи на нього уваги.

Насунувши картуза й піднявши комір, Вася вийшов з кімнати…

Дощ бив просто в лице і забивав дух. Надворі була страшенна метушня, нерозбериха, дерево буйно шуміло, темінь одбивалась од дощової води, і од цього летіла пиляка.

Одноокий на вулиці ліхтар сумно гойдавсь, переможений і вщент забитий переможним дощем, і плакав не втираючи сліз…

Вася лихорадково перебирав у голові, що може бути завтра, і з досадою і переляком думав, що Паша його покине.

"Дура!" – усовіщував він її і не смів виправдуватись.

Дійшовши від рогу вулиці до ліхтаря, Вася глянув на хаотичну самоту чорних вулиць і повернув назад…

"Дура!" – ще раз обережно подумав він про Пашу.

Паша сиділа, як він покинув її – шила.

Озираючись, Вася роздігсь і ліг спать. Він укутався з головою. Було важко, сумбурно незграбними колодами думки все перекладалися в

голові, й нічого з цього не виходило. Щулячись, кілька разів визирав Вася з-під ковдри, чи не вкладає Паша речей.

Пов’язана білою хусткою, Паша шила собі; на плечі плаття злазило, і видно було сорочку.

"Чорт з нею, покине – хай покине!"

Під ковдрою одкрились простір і світ, і блиснула синя даль.

"Через неї викинули з партії; мотаєшся як… ще, гад, угрожает…"

Він уявив себе вільним машиністом, компанію в Харкові, "прикалабок".

"Хай іде, спробує".

В "прикалабку", про який мріяв Вася, переливались брязк і сміх, весело цокало скло, і перед такою ж самою як "кавалеристка" красунею, Вася з жагою співав: "Золотую… поставлю…"

Він заснув.

За густою, соковитою вранішньою тінню від дому, стояв рівний напружений сліпучий блиск. Тверда синь без хмаринки випнулась проти вікна. Дощ пройшов за ніч.

Вася глянув на годинника і поспішно схопився з ліжка. Ледве не заснув. Бризнув в обличчя водою, пригладив перед дзеркалом голову.

– Паша, а Паша!

З коридору неслось жваве розмовне цокотіння і лящав Пашин кругло-горішковий заливчастий смішок, ніби хто лоскотав її.

– Паша!

З розбігу Паша одхилила двері і, червоніючи своїм оживленим обличчям, грайливо запитала:

– А що? Самовар? Готовий! За-а-араз! – і, наспівуючи це "за-а-араз", подалась назад.

Стукаючи каблучками, вона моторно поставила на столі блискучого самовара і відгорнула сніжно-білу серветку, під якою все було наготовано: сяюча шклянка, варення, цукор, білий хліб.

Вася швидко пив чай.

Паша крутилась перед дзеркалом, поправляючи червону хустку на голові. З нападами лоскотливого смішку вона розповідала про тьотю, що зайшла до неї, йдучи на базар…

– А ти… пізно прийдеш?

– О п’ятій.

Вася натягав тужурку.

– Гм… – скорчила Паша плакливу гримасу. – Чому так пізно?.. Я не хочу так пізно… Мені буде ску-учно.

– Прийдеш в магазин за газетою… Пока! – ділово сказав Вася.

– Ну, прощай!

Війнувши руками, Паша зручно й легко обкрутнулась навколо Васі, щільно припала до його губів, потім одкинулась і, пригнувшись, розсипала додолу бісерний смішок.

На її сірих, майже немигливих очах золотої гадючки (і колишньої чекістки) тремтіли хмільні вогники, і навколо очей було липко, масно, п’яно.

Свіжий вийшов Вася з дому, одна по одній вставали ділові думки про магазин.

Те вчорашнє, що на гірший випадок обережно і з острахом держалось напоготові, було непотрібне. Вася, радий, не хотів повертатись до нього. Сяяв, ніби полірований день, гострі й свіжі пронизували повітря тонковинні запашки твердо-золотої осені…

І тільки голий колючий кущ шипшини з яскраво-червоними кривавими перлинами неясно нагадав про щось далеко і безповоротно минуле.